Sayı : 99 MAYIS 1941 Cild : XVII

ÜLKÜ

HALKEVLERİ VE HALKODALARI DERGİSİ

Direktör : M. FUAD KÖPRÜLÜ

HALK EDEBİYATI

DADALOĞLU HAKKINDA NOTLAR

M. HALİD BAYRI

I. Bibliyografya

XIX uncu asırda cenubî Anadolu Türkmenleri arasında yetişen halk şâiri Dadaloğlu'nun maddî ve mânevî hüviyeti üzerinde bugüne kadar pek az durulmuş ve o cihetle adının herkes tarafından işidilmiş olmasına rağmen, şâiri ciddî bir şekilde tanımak henüz kabil olamamışdır.

Bizim bildiğimize göre, Dadaloğlu'na dâir memleketimizde ilk esaslı araşdırmayı yapan, Bursa müzesinin çalışkan müdürü Ali Rıza Yalgın'dır. Adana ve Mersin Vilâyetleri ilk tedrisat müfettişliklerinde iken Cenub Türkmenleri'nin yaşadıkları mıntakalarda sık sık dolaşan Ali Rıza Yalgın, bu dolaşmaları sırasında Dadaloğlu hakkında toplayabildiği mâlûmâtı, bir hasbihâl serisi hâlinde ortaya koymuşdur (Tarsus Gazetesi, Nisan 1928 nüshaları).

Bundan biraz önce Ziaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun şâire temas eden bir yazısı neşrolunmuş (Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 15 Şubat 1928, Bir Mısrâ Münâsebetiyle) ve Ali Rıza Yalgın'ın mekaleleri ile bu ikinci yazıya dayanılarak Halkbilgisi Mecmuası'nda (C. 1, S. 104-105) şâirin simâsı, tarihî bir çerçeve içinde canlandırılmak istenilmişdir.

Bunların ardından yine Ali Rıza Yalgın, «Cenubda Türkmen Oymakları» adındaki değerli eserinde, Dadaloğlu'nu, öncekilere nazaran daha geniş bir nisbetde iyzâha çalışmışdır (Üçüncü kitab, S. 41-57). Ayni eserin diğer dört kitabında da yer yer Dadaloğlu'nun şiirlerine rastlayoruz.

Ali Rıza Yalgın'ın «Gâzi Anteb Şâirleri» başlığıyle neşrolunan mekalelerinde de (Halkbilgisi Haberleri, Sayı 78-91) Dadaloğlu ile ilgili beş on satır ve bunlar arasında şâirin iki manzûmesi vardır.

Dadaloğlu ile yakından ve uzakdan alâkalı görünüb yukarıdakilere eklenebilecek başlıca kaynaklardan «Kayıkcı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi» adlı eserinde Prof Dr. Fuad Köprülü, Genç Osman hikâyesinin Türkmen rivâyetini tahlil eder-

ken, bu rivâyetle münasebeti ileri sürülen Dadaloğlu'ndan da bahsetmekdedir.

Ahmed Cevdet Paşa'nın, Abdülmecid ve Abdülâziz devirlerinde, şâhid olduğu hâdiselere dâir yazıb «Mârûzat» adiyle neşrolunan eserinde, Derviş Paşa'nın kumandasında teşkil olunan İslâhiye Fırkası tarafından Dadaloğlu'nun da mensub olduğu cenubdaki Türkmen aşiretlerinin ne sûretle iskân olunduğunu gösteren uzun ve teferrüatlı mâlûmât bulunduğu gibi (Türk Tarih Encümeni Mecmuası, sayı 87-93), bu iskân işinin göçebe Türkmenler üzerinde ne fenâ ve acı te'sirler bırakdığı ve onlar arasındaki sazşâirlerinin bundan dolayı ne samimî ve yakıcı bir sesle haykırdıkları, Besim Atalay'ın «Maraş Tarihi ve Coğrafyası» ve Cemal Bardakcı'nın «Anadolu İsyanları» isimlerindeki kitablarında görülmekdedir (Maraş Tarihi, S. 70-74, Anadolu İsyanları, S. 34-49).

Mahmud Ragıb Kösemihal, «Anadolu Türkleri ve Mûsıki İstikbâlimiz» adını taşıyan kitabında (S. 158-163) İstanbul Konservatuarı'nca Anadolu halk türkülerini derlemek maksadiyle tertib olunan seyâhatlerin 1926 senesinde yapılan birincisinde Adana civârında toplanan türküler münâsebetiyle, Kozanoğlu'nun mâceralarını nakletmekdedir.

Sadeddin Nüzhet Ergun da, Karacaoğlan'ın te'siri altında kalmış olması bakımından «Karacaoğlan — Hayatı ve Şiirleri» nâmındaki kitabında (S. 61) Dadaloğlu'na birkaç kelimelik yer vermekdedir.

Bunlardan başka Mustafa Nihad'ın «Metinlerle Muâsır Türk Edebiyâtı Tarihi» nde (C. 1, S. 247, 257) ve Yusuf Ziya Demirc i'nin «Anadolu Köylerinin Türküleri» isimli eserinde (S. 66, 97 - 100, 167), Sadeddin Nüzhet Ergun'un «Halk Edebiyâtı Antolojisi» nde (S. 141, 146), «Halkbilgisi Haberleri» mecmuasıyle «Adana Mıntakası Maarif Mecmuası» nda ve onun yerine çıkarılan «Çukurovada Memleket» mecmuasında Dadaloğlu'nun şiirleri mevcuddur. İstanbul'da görülmesi pek güç olan diğer Anadolu mecmualarında da Dadaloğlu'nun mahsûllerine tesâdüf etmek ihtimâli kuvvetsiz değildir.

*

II. Dadaloğlu'nun Hayatı

Dadaloğlu, Toros silsilelerinden birini teşkil eden Aladağ'da yaşayan Karahacılı aşiretinin Hacılı obasındandır. Bu aşiretin bir kısmı Adana'nın şimâlinde Seyhan vâdisi üzerindeki dağ eteklerinde yerleşdirilmişdir ki, bunlar yirmidört köyden ibâretdir. Bu köylerden bâzılarına ve-

rilmiş olan Boruk, Boynuyuğun, Sofular, Menevşe, Hacılı, Kılbaş, Aflak, Çiçekli, Şahrıklı, Bocu gibi isimlerin vaktiyle Karahacılı aşireti içinde birer oba adı olduğu sanılmakdadır [1]. Şimdi bu köylerde oturanların babaları ve cedleri 1865 senesinden önce K o z a n o ğ l u'nun dayandığı kuvvetin bir parçası, bu eski derebeyinin merd ve cessur askerleridir [2].

D a d a l o ğ l u'nun, Karahacılı aşiretinin bütün çocukları gibi, Toros yaylâlarında kara bir çadır altında doğduğu muhakkak görülebilirse de, doğum tarihini ve babasının kim olduğunu tesbite yarayacak vâsıtamız yokdur. Ancak, Binbuğa dağında Cerid aşiretinden çoban H a s a n'ın A l i R ı z a Y a l g ı n'a nakletdiği rivâyete göre şâirin asıl adı V e l i'dir [3]. D a d a l o ğ l u'nun asıl adı gibi, mahlası üzerinde de bi-

---

[1] Bu köylerden Boyuyuğun, Çiçekli köylerinin Seyhan merkez nâhiyesine, Sofulu köyünün Kadirli, Hacılı köyünün Karaisalı kazâlarına bağlı oldukları Dahiliye Vekâleti tarafından 1928 senesinde çıkarılan **"Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları„** ve 1933 de çıkarılan **"Köylerimiz„** isimli kitablardan anlaşılmakdadır. Boruk, Menevşe, Kılbaş, Aflak, Şahrıklı, Bocu köylerini Seyhan Vilâyeti köyleri arasında bulamadım.

[2] Kozanoğulları, "Kozanlı„ isminde Afşar ulusu şûbelerinden bir oymağa reislik eden bir âiledir. Bu oymak ve bu âile, Osmanlılar'dan önce Karamanoğulları'na tâbi olmuş ve hâlâ kendi ismiyle anılan yerlerde hükûm sürmüşdür. Osmanlılar, Karamanoğulları'nın yerini alınca, Kozanoğulları da Osmanlılara bağlanmışlar, fakat ellerinde bulunan toprakların idâresini bırakmamışlardır. Osmanlı saltanatı devrinde hükûmet, Tanzimat'ın ilânına kadar Kozanoğulları'nın işlerine karışmamış, onlar da muhitlerinde diledikleri gibi yaşamışdır. Tanzimat'dan sonra 1865 (H. 1282) senesinde hükûmet Kozan derebeyliğini ortadan kaldırmağa karar vermiş ve D e r v i ş Paşa kumandasında bir İslâhiye Fırkası teşkil ve C e v d e t Paşa'yı islâhat müfettişi tâyin ederek her ikisini Kozan'a göndermişdir. Kozanoğulları'ndan A h m e d, Y u s u f, H a l i l, A l i, H ü s e y i n beyler İslâhiye Fırkası karargâhına gelerek itaatlerini bildirmişlerdir. Bunlardan A h m e d Bey'e Kütahya mutasarrıflığı ve diğerlerine de birer mikdar maaş veya me'murluk verilerek herbiri bir tarafa gönderilmişdir. Fakat aralarından Y u s u f Bey, Sivas'a gönderilirken kaçarak dağlardaki aşiretleri ayaklandırmış ve İslâhiye Fırkası'nca yakalanarak idâm olunmuşdur. Kozan'da da merkezi "Sis„ kasabası olmak üzere bir sancak kurulub Haçin, Feke, Kars kazâları bu sancağa bağlanmışdır (**C e v d e t Paşa'nın Mârûzâtı,** Türk Tarih Encümeni mecmuası, sayı 87-93; M a h m u d R a g ı b K ö s e m i h a l: **Anadolu Türkleri ve Mûsıki İstikbâlimiz,** S. 160-161).

[3] D a d a l o ğ l u'nun:

Ürkeklik uçar başından
Demir keserler taşından

mısrâlarıyle başlayan bir koşmasında, son kıt'anın:

"Veli„ m der gönlüm gümanlı

mısrâında mahlasını kullanmayarak adını açıkça söylemesi ve:

Büyük beyler ile yan yan oturan
Bağda vurub bökeleri yatıran

mısrâlarıyle başlayan manzûmesinin ikinci kıt'asında kendinden bahsederken:

Âşıklar serdârı V e l i gelmedi

demesi, Binboğalı çoban H a s a n'ın anlatdığı rivâyetin doğruluğuna delil olsa gerekdir.

zi tereddüde düşürecek söyleyiş ayrılıkları vardır. Ali Rıza Yalgın, şâirin yaşadığı mıntaka köylerinde yapdığı seyâhatlerin intibâlarını neşrederken (Tarsus gazetesi, Nisan 1928 nüshaları) Dadaloğlu mahlasını «Dadanoğlu» tarzında zabtetmişdir. Kayseri eski müddeiumûmî muavini Bay Ahmed Şükrü ise, bunun «Dadanoğlu» değil, «Dadaloğlu» olduğunu söylemekde ve Ali Rıza Yalgın da «Cenubda Türkmen Oymakları» adlı eserinde bu son şekli kabûl etmiş bulunmakdadır. Şu halde bu iki araşdırıcıya dayanarak şâiri Dadaloğlu diye anmak bizim için zarûridir.

Aladağ'ın Üçkapılı yaylâsında Karahacılı aşiretinden Ala Yusuf'un Ali Rıza Yalgın'a verdiği mâlûmat, Dadaloğlu'nun okuyub yazdığını ve bâzı da imamlık yapdığını gösteriyor. Buna nazaran onu başı sarıklı bir hoca sanmak [4] imkânı varsa da, bu rivâyetin hakıykate uygun olub olmadığını anlamak için baş vurulacak hiçbir kaynak yokdur. Yalnız şâirin sazı ile birlikde obadan obaya dolaşdığını ve aşiretinin yüksek ve kahraman rûhunu terennüm etmesi itibârıyle her uğradığı çadırda saygı ve sevgi ile karşılandığını ve Kozan derebeylerinin meclis ve sohbetlerine de sık sık katıldığını tahmin etmek yanlış sayılmaz.

Dadaloğlu'nun çoluğu, çocuğu var mıdır? Bugünki şartlar içinde bu husûsu kat'î olarak öğrenmek pek kabil görünmeyor. Bununla berâber, şiirlerine bakacak olursak, Dadaloğlu'nun âşık ve hisli kalbini boş ve eşsiz kalmış farzetmemek için bize kuvvet veren işâretler buluruz. Şiirlerinden birinde:

Yalancı dünyaya geldim geleli — Bir atı severim bir de güzeli
Değüb onbeşine kendim bileli — Bir atı severim bir de güzeli.

diyen bir adamın sevmediğini, evlenmediğini, sevgisinin mahsûlünü almadığını düşünürsek yanılmış olmamız ihtimâli çokdur.

Bana öyle geliyor ki, Dadaloğlu yalnız Toros yaylâlarında ve aşireti içinde kalmamış, bâzı büyük Anadolu şehirlerine de inmiş, şehirliler arasında dolaşıb yaşamışdır. Aşağıdaki şiirinde şâirin Yozgad'ı, Kırşehir'i, Niğde'yi, Bor'u, Kayseri'yi tanıdığını iymâ eden kayıdlar vardır:

Çıkdım yücesine seyrân eyledim — Cebinözü çayır çemen görünür
Bir fırkat gelib de coşdum ağladım — Al yeşil bağçeli kaman görünür.

---

[4] Dadaloğlu'nun, bir koşmasında:

Yüksek kayalarda şahan olamaz — Ne var ağam kuru dalda din gerek
Kısır katırlar da kolun konlamaz — demesine bakılırsa, kendisinin dar görüşlü, basit ve kaba sofulardan olmadığını söylemek yersiz olmaz.
Bâzı hocalar da çalgı dinlemez

Şaşdım ey Allahım ben de pek şaşdım
Yozgad'ın üstüne bir ateş saçdım

Devretdim Akdağ'ı Bozok'a düşdüm
Yanar oylum oylum duman görünür.

Biter Kırşehri'nin gülleri biter
Ufacık güzeller hep yeni yeter

Çığrışır dalında bülbüller öter
Güzelin kaşında kaman görünür.

Gönül arzuladı Niğde'yi, Bor'u
Çifte bedestenli koca Kayseri

Günbegün artmakda yiğidin zârı
Erciyas karşında karlı görünür.

Der D a d a l o ğ l u'yum zâtından zâti
Göçmek değil bizim elin murâdı

Çekin eğerleyin göğce kır atı
Ağyâra gidecek yollar görünür.

Kozan derebeylerinin kaldırılması ve ona bağlı aşiretlerin muhtelif yerlerde iskân edilmesi dolayısıyle, D a d a l o ğ l u'nun, son günlerini bir köy odasının dar ve bunaltıcı karanlığında geçirdiğini düşünmek yanlış olmaz. Fakat, mensub olduğu Karahacılı aşiretinin birkısmı, biraz önce söylediğimiz gibi, Adana'nın şimâlinde Seyhan vâdisindeki dağ eteklerinde ve diğer birkısmı ise Sivas Vilâyeti'nin Aziziye kazasında Senidel [5] köyünde yerleşdirilmiş olduğundan (Halkbilgisi mecmuası, C. 1, S. 105) şâirin bu zümrelerden hangisine katıldığını ve hangi mıntakada kaldığını belirtmek güçdür. Şu kadar ki, ister Adana'nın Seyhan vâdisine, ister Sıvas'ın Aziziye kazâsına gönderilmiş olsun, iskândan sonra D a d a l o ğ l u'nun hayatı, hürriyet aşkı ve dağ hasretiyle damla damla eriyen bir ışık gibi sönmüş ve ölüm onu, bu aşk ve hasretin kızıl alev dalgaları içinde bulmuşdur.

D a d a l o ğ l u kaç yıl yaşamışdır, hangi tarihde gözlerini dünyaya yummuşdur, mezarı neredедir, bütün bu cihetleri ne kadar ısrarla kurcalarsak müsbet bir netiyceye varmak ümidinden o nisbetde uzaklaşmak lâzım gelir. Onun için, ömrünün maddî izlerini aramakdan vazgeçerek Kozanlı şâirin mânevî hüviyetini tahkıyka girişiyoruz.

*

III. Dadaloğlu'nun Şiirleri

D a d a l o ğ l u'nun bende mevcud şiirlerinin sayısı kırkı bulmakdadır. Bunların çoğu muhtelif Anadolu mecmualarında noksan ve yanlış

---

[5] Dahiliye Vekâleti'nce 1928 senesinde neşrolunan **"Son Teşkilâtı Mülkiyede Köylerimizin Adları,,** isimli kitabda (S. 873) bu köy, Kayseri Vilâyeti'nin Aziziye kazâsının Pazarviran nâhiyesine bağlı gösterilmişdir. Yine ayni kitabda Sivas Vilâyeti köyleri arasında Senidel köyüne rastlayamadım. Sivas ve Kayseri vilâyetlerinin her ikisinde "Aziziye,, nâmı verilmiş birer kazâ bulunduğuna göre, **Halkbilgisi** mecmuasında çıkan D a d a l o ğ l u'na âid notlar hazırlanırken "Kayseri Aziziye'si,, denileceği yerde "Sivas Aziziye'si,, yazılmış, yâhud Senidel köyü isminin sonradan değişdirilmiş olması ihtimâli hatıra gelebilir.

ve bâzı da birbiriyle karışdırılmış olduğu halde neşredilmişdir. Herhangi bir yerde yazılı bulunmayan ve ancak cenubî Anadolu'da meraklı ve hâfızası kuvvetli beş on köylüden dinlenerek tesbit edilebilen bu şiirler arasında birkaç defa basılanlar da epeycedir. Şübhe yok ki, D a d a l o ğ l u'nun şiirleri bu toplananlardan ibâret değildir [6]. Fakat elde olanlar, Kozanlı şâiri yakından ve hakkıyle tanımamıza hizmet edecek mâhiyet ve değerdedir.

D a d a l o ğ l u'nun bütün şiirleri hece vezniyle söylenmiş ve arûza bir dakıyka bile dönüb bakmayan Kozanlı âşık, gerek hece veznini kullanırken ve gerek kafiyelerini seçerken tam bir müsâmaha ve kayıdsızlık göstermişdir. Kat'iyetle denilebilir ki, D a d a l o ğ l u'nu hiçbir san'at iddiâsı ve şiirlerinde az, çok her san'at mahsûlünde tesâdüf edilen hırçın itinânın gölgesi yokdur. Dil bakımından ayrıca incelenmesi gereken D a d a l o ğ l u'nun şiirlerindeki türkçe ise, cenubî Anadolu'nun el sürülmemiş saf Türkmen lehçesidir. Çok tabiî bir sâdelik ve âhenkle akan bu türkçenin pürüzsüzlüğü, işlenmiş bir elmasın ince hatlarında billûrlaşan müstesnâ ifâdesi gibi, bir anda hayret ve dikkati çekmekdedir.

D a d a l o ğ l u, en çok koşma ve destan tarzında şiir söylemişdir. Birbirine yakın olan bu iki şeklin hangisiyle vücude getirilmiş olursa olsun, D a d a l o ğ l u'nun şiirlerini ilk bakışda iki kısma ayırmak mümkindir. Bunlardan birkısmı aşk ve tabiat şiirleri ve diğeri aşiret hayatının ilhâm etdiği şiirlerdir. Oldukça mahdûd kalan aşk şiirlerinde, sevgisini anlatırken birdendire coşan ve:

Güzeli medhetmek dilimde virdim — D a d a l ı'm da der ki yürekde derdim

diyerek güzellik karşısında duyduğu zâfı saklamayan D a d a l o ğ l u, sevgilisinin kendisini çeken, bağlayan taraflarını iyzâha çalışır.

Manzûmelerinden anlaşılıyor ki, D a d a l o ğ l u'nun sevgisi pek sâde ve tabiîdir. O, karışık ve düğümlü duygularla, kalbin nescinde gizlenen derin sırlarla meşgûl olmakdan hoşlanmaz. Bilâkis, gözlerini sevgi-

---

[6] Halkbilgisi Derneği'nin ikinci kongresi münâsebetiyle 1929 senesi Martı'nda Ankara'da tanımak fırsatını bulduğum Kayseri eski müddeiumûmî muavini Bay A h m e d Ş ü k r ü, hazırladığı **D a d a l o ğ l u Divânı**'nın Dernek kitabları arasında neşrini daha o zaman teklif etmişdi. Memnuniyetle hemen kabûl etdiğim bu teklif üzerine divânın Derneğe gönderilmesini daha sonra tekrar tekrar kendisinden ricâ etdiğim halde, aziz arkadaşımız nedense ricâlarımı cevabsız bırakmış ve tesbit etmiş olduğu şiirleri başka bir tarafda da basdırmamışdır. D a d a l o ğ l u hakkında yazdığım şu üç beş satırlık taslak vesilesiyle derlediği manzûmeleri herkesin istifâde edebileceği şekilde ortaya koymak lûtfunda bulunmasını Bay A h m e d Ş ü k r ü'den bir daha dilememek elimden gelmedi.

lisinin şekli, dış manzarası üzerinde dolaşdırır, dikkatini, taranarak dalgalana dalgalana bele kadar dökülen telleri reyhanlı gür saçlarda, çift çift bölünmüş uzun kirpiklerde, tomurcuk güle benzeyen âl yanaklarda, ak gerdanda birer yıldız gibi ışıldayan benlerde ve mis gibi kokan göğüslerde toplar. Denilebilir ki, D a d a l o ğ l u'nun aşkı daha çok adalî, sıhhatli, cesur ve bununla berâber geçici olmakdan uzak ve ölüme kadar süren, ancak ölümle biten sevdâdır. Yârine kavuşmak için dağların aradan kalkmasını dileyen D a d a l o ğ l u, bülbül gibi sevgisini dallarda besteleyib haykırmak ve sevdiği ile ayni at sırtında yollara düşmek ister ve:

At reyhanlı, güzel Kozan dağının

diyerek gönlünü çelen güzellerin, yalnız kendisinin doğub büyüdüğü Kozan dağında bulunduğunu haber verir. Bu sebeble Kozan dağının onbeş yaşına giren kızları ve gümüş nalın geçirilmiş penbe ayaklarının bileklerinde altın halhallar şıkırdayan gelinleri, D a d a l o ğ l u için bahâ biçilemeyen örneksiz mahlûklardır. O bunları, yanaklarına yıllarca güneş değmeden dört tarafı kızıl güllerle donanmış yüksek saraylarda naz ve refâh içinde saklamak hevesine düşer ve bütün düşüncesini Kozan güzellerine bağlayarak yanık yanık seslenir:

Alaydım da çura sazım dizime — Çekseydim sürmeler elâ gözüne
Cihan güzel olsa girmez gözüme — . . . . . .

Aşiret hayatından ilhâm alarak söylediği manzûmelerde D a d a l o ğ l u, en çok savaş neş'esini anlatır:

D a d a l o ğ l u yarın kavga kurulur — Öter tüfenk davulbazlar vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir — Ölen ölür kalan sağlar bizimdir.

demek sûretiyle sonsuz bir gurur ve güven taşan vakur bir edâ içinde bir aşiret kavgasının tablosunu canlandırır. «Zorlu düğün» adını verdiği çarpışmalardan sonra akşamın alaca karanlığında kocalarını aramak, babalarını bulmak için yollara dökülen genç gelinlerle kızların, «oğlum gelmedi» diye ağlaşan ihtiyar anaların acılarını, ıztırabın tadını maddîleşdiren bir dille ruhların bilinmez köşelerine üfler.

Şiirleri bize D a d a l o ğ l u'nu tam bir Türk yiğidi olarak tanıtır. Bu itibârla vuruşmanın zevkine doyamayan âşık, savaş gibi dağlara ve dağlar kadar atlara da vurgundur. Ona göre, yiğid durağı, arslan yatağı olan dağların pınarlarında sağlık, çemenlerinde «istar görmüş yağlık» ve kızlarında bir başka ağlık vardır. Çağlayıb akan ırmakları, çiçeklerinin havaya karışan kokuları, seyrâna çıkan kızları, düzlüklerinde cirid oynayan delikanlılarıyle dağların Allah tarafından öğüldüğüne inanan D a -

d a l o ğ l u, bütün dağları, fakat bunların hepsinden çok hak vergisi körpe otlarının kadifesi üzerinde dâimâ gezindiği Aladağ'ı sever ve Aladağ'dan her bahsetdikçe Tanrı'sına şöyle yalvarır:

Bağışla gör mor sünbüllü Alamı

D a d a l o ğ l u'nun atlara karşı beslediği his, dağlara âid duygularından daha az coşkun değildir. Yârsiz delikanlı ve atsız yiğitd bulunabileceğine bir türlü aklı yatmayan D a d a l o ğ l u, doğruluğu, kalb temizliğini, ağır başlılığı, merdliği ve cesâreti yiğidliğin ilk hatıra gelen vasıfları bildiği gibi, atı da yiğidin tek ve ayrılmaz arkadaşı sayar. Ancak D a d a l o ğ l u, her ata değer vermez. Onun beğendiği, benimsediği at, kuyruğunu dikib gözlerini süzerek ak ceylânlar gibi çöllerde gezen, güvel ördekler gibi göllerde yüzen, biraz dokunmakla rüzgâr gibi uçan, kaçarsa kurtulan ve kovalarsa yetişen atdır. Güzelin dal boylu ve samur saçlısına kendini kapdıran şâir, atın da kalem kulaklı ve çekiç başlısını ister, böyle ata üşenmeyerek eliyle bakmayı, esirgemeyerek çifte yem vermeyi bir borç tanır. Bu tarzda ince bir merakla, titizlikle bakılan ata bindiği vakit, âdetâ bir vuslat ânının serhoşluğu içinde taşar:

Atımın kuyruğu cura saz gibi — Divâna durmuş da ergen kız gibi
Alarmış yanağı bahar yaz gibi — Getirin kır atım göçem ellere

Atı, dağları, savaşı, kızları, gelinleri seven ve şiirleriyle dâima bunları terennüm eden D a d a l o ğ l u, sanılır ki, dertsiz, kaygısız, endişesiz, hâsılı mes'ud ve içi rahat bir adamdır. Eğer Kozan'a D e r v i ş Paşa kumandasındaki İslâhiye Fırkası gönderilmiş olmasaydı, buna inanmak belki doğru ve yerinde olurdu. Yalnız daha Kırım muharebesindenberi devletin ehemmiyetle üzerinde durduğu mes'elelerden biri de Kozanoğulları'nın itâat altına alınması ve Kozan aşiretlerinin birer tarafa yerleşdirilmesi idi. Uzun yıllar hükûmeti düşündüren bu mes'elenin halli zamanı geldiğine hükmeden Â l i Paşa, buna bir nihâyet vermek azmiyle 1865 senesinde harekete geçmiş ve mümkin olduğu kadar kan dökülmemesine çalışarak İslâhiye Fırkası Kozan derebeyliğini dağıtmış, Kozan ve çevresindeki aşiretleri de iskâna teşebbüs etmişdir. İşte bu iskân keyfiyeti, göçebe türkmenleri sarsan büyük bir felâket olmuş, bunların hepsini ıztırab içinde kıvrandırmış, bu arada D a d a l o ğ l u'nu da bağrından yaralayarak onu şiirlerinde sinirli, acı ve zehirli bir dille ağlatmışdır. D a d a l o ğ l u'nun mahsûllerinde rastlanan ilk öldürücü hümmâ, iskân işinden doğan bu sönmez ateş, bitmeyen, sonu gelmeyen bu kindir. D a d a l o ğ l u, ölümüne kadar bu kini taşımış ve onu zaman zaman belirtmekden çekinmemişdir. İskânın henüz başladığı sıralarda isyânını saklamayarak:

Belimizde kılıcımız kirmani
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Taşı deler mızrağımın termanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir.

diyen D a d a l o ğ l u'nun hiddeti iskân işi ilerledikçe artmış, dağlardan ayrılan ve köylere yerleşdirilen göçebe Türkmenler'in perişan hâli, nihâyet onu Osmanlı saltanatının Kozan'a uzanan uğursuz elini kırmak hırsıyle dalga dalga kaplamışdır. D a d a l o ğ l u'nun bu ihtirâsını açıkça gösteren aşağıdaki manzûme, ondaki Osmanlı düşmanlığının elle tutulacak kadar maddî bir delilidir:

Ilgıt ılgıt seher yeli esiyor
Gönül binmiş aşk atına aşıyor
Gâvur dağlarının başı duman mı
Bire beyler cünunluğum zaman mı?

Aşağıdan iskân evi geliyor
Kitabın dediği günler oluyor
Kötüler de koç yiğide gülüyor
Yoksa devir döndü âhır zaman mı?

Aşağıdan iskân evi gelince
Malım mülküm seyfi gözlüm kalınca
Sararıb da gül benziniz solunca
Kaypak Osmanlılar size aman mı?

D a d a l o ğ l u sevdası var başında
Alışkan tüfekle dağlar başında
Gündüz hayâlimde gece düşümde
Azrail'den başkasına koman mı?

D a d a l o ğ l u'nun şiirlerinde, kendisinden önce gelen sazşâirlerinin te'siri yokdur denemez. Şöhret ve eserleri memleketin her köşesine yayılmış olan G e v h e r î, Â ş ı k Ö m e r gibi Anadolu sazşiirirnin büyük üstadlarını tanıyıb tanımadığı pek kesdirilememekle berâber, Kozanlı âşıkın K a r a c a o ğ l a n'la mânevî münâsebeti muhakkak ve oldukça genişdir. Diğer meslekdaşlarına fazla borçlu olmasa bile, D a d a l o ğ l u, K a r a c a o ğ l a n'dan herhalde çok ders almış ve belki de ilk mahsûllerine onun şiirlerini örnek tutmuşdur. İki şâirin eserlerini yanyana getirdiğimiz takdirde bu husûs, hemen meydana çıkar.

*

IV. Dadaloğlu'nun Şöhreti ve Te'siri

D a d a l o ğ l u'nun adını ilk defa işiden, şübhe yok ki Kozan muhitidir. Ancak şâir, bu dar ve küçük muhitde sıkışıb kalmamış, Fırat kıyılarından Garbî Anadolu'ya kadar uzayan sâhada yavaş yavaş şöhret, sevgi ve hürmet kazanmışdır. A l i R ı z a. Y a l g ı n diyor ki: «Fıratdan Aydın'a kadar imtidâd eden Toros dağlarında, bilhassa Sivas, Kayseri, Niğde civarlarında şâir geçinen ve âşıkım diyenler arasında D a d a l o ğ l u'na dâir bir rivâyeti olsun bilmeyen yokdur».

A l i R ı z a Y a l g ı n'ın verdiği bu haber, D a d a l o ğ l u'nun

daha çok Türkmen aşiretlerince tanındığını ve Anadolu'nun her tarafında alâka toplayamadığını göstermekdedir. Bunun başlıca sebebi bizce, bu Türkmen âşıkının, sazşâirlerinin eski an'anesine uyarak sazı ile birlikde köylerden kasabalara, kasabalardan şehirlere atlamak sûretiyle Anadoluda dolaşmaması ve köy ve kasaba halkı için şiir söylememesidir. Binbir ezâ ve meşkkat içinde mukavemeti düşen zayıf kalbleri boş bir hayâl ve teselli ile oyalayan tasavvufî edâya şiirlerinde rastlanmayan D a d a l o ğ l u, yalnız dinç bünyeleri zehirlenmeyen ve dik başları eğilmek bilmeyen göçebe Türkmenler'e hitab etmiş, bu sebeble köy ve kasaba ona pek ısınamadığı gibi, o da köy ve kasabaya yaklaşmak istememişdir.

*

V. Netiyce

Yukarıdanberi devâm eden iyzahlardan anlaşılmışdır ki, bir aşiret yavrusu ve yaylâ çocuğu olan D a d a l o ğ l u, şiirlerinde her şeyden önce, açık dağ havasının çam kokulu serinliğini hissetdirmekdedir. Tabiatin kucağında ve tabiatle başbaşa yetişen D a d a l o ğ l u'nun sert bünyesini gıdalandıran sağlam kan, ılık tâzeliği ve gür temizliğiyle onun şiirlerini de besleyen coşkun unsurdur. Kalb çarpıntısı gibi göğsün derinliklerinde duyulan mahrem bir sesin aksini getiren D a d a l o ğ l u'nun şiirleri hiçbir sazşâirinin terennümleriyle ölçülemeyecek kadar cana yakındır. Şehirlerin karanlık ve bunaltıcı endişeleriyle başı dumanlanmayan hür bir insanın düğümsüz dilinden, kayıtsız ve bağsız dudaklarından dökülen bu nağmelerde, gönülleri hayâlin alamayacağı kadar geniş, uzak, bilinmeyen, gidilemeyen ufuklara doğru koşduran hâkim bir sır, zabteden ve yeniden yuğuran bir büyük vardır. Bu şiirlerde uçurumdan uçuruma atlayarak yıldırım hızıyle akan vatan nehirlerinin gürültüsü, ulu, erişilmez tepelerin lekesiz karlarında üşüyen rüzgârların uğultusu çağlar, yamaçlarda konuşur, derdleşir gibi mırıldanan ağaçların fısıldısı, titrek ve hazin türkülerle ürkek ceylânları yanına çağıran garib pınarların öksüz mûsıkisi işidilir, gürbüz ve haşin sarı toprakların ve gülmeyen siyah kayaların hiç bitmeyen, tükenmeyen bekleyişleri, düşünüşleri görülür ve nihâyet her biri başka bir arzu ve hevesle çırpınan binlerce kişinin kahkahası, hıçkırığı, sükûnu ve şikâyeti sezilir. Bu şiirler Türkiye'nin canlı tabitatinden ve Türk'ün yaşayan maddî ve mânevî uzviyetinden birer parçadır.